

fons solutus fiant, sunt peccata mortalia. Ita Layman n. 13. cum communī: nam ipamēt delectatio venera talibus prohibita est; ergo & illud omne, quod fit causa illius venerae delectationis. Hinc Salvator Matth. 5. inquit: *Omnis, qui viderit mulierem ad concubendum eam, jam mactabat eam in corde suo.*

82. Dicitur, *Si causa delectationis venerae* & nam si hanc ex quadam levitate, curiositate, aut ob voluptatem, quae præcise ex ipsa narratione capitur, vel alium huicmodi venum finem, non vera ob delectationem venerae, communiter venialis sententia, per loquendo, esti ratione scandali, vel periculi proximi labendi in gravius peccatum, mortalitate esse posse. Sanchez cit. diffa. 46. n. 34. & seqq. Iesuſ lib. 5. de iust. & iur. c. 3. n. 63. & ali. Quod si talia hanc inter ipsorum conjuges, patet ex dictis n. 76. an. & quale sit peccatum.

83. CONCL. IV. Nihilominus datur a liquido differens inter tactum, & visum, in eo differens, quod tacitus, amplexus, & oscula, magis propinquè tendit ad concubitum; adeoque delectatio sensibilis inde conlurgens frequenter fit venera & mortalis, & propter ea luxuriam speciem reducatur, in qua est, si contus sequetur, & propterea in Confessione exprimitur, debet circumstantia perlone tactus. E contra visus, sive species mauleris, quin & aliquotius illius, propinquè non tendit ad concubitum, potestque ex pluribus viciis huius fieri; ut debitan urbanitatem, aut ad e cognoſcendum poſta, si iterum convenerint, vel ad reprehendendum illius vanitatem, vel eam de rebus honestis comprehendendam. Quinio si ejusmodi alpeſtas fiat ob solam curiositatem, tantummodo est peccatum veniale, nisi ferio & deliberare contingat in partibus denudatis omnia obſcenis perfonis diversi ſexus, ubi a peccato gravi hand eximeretur talis curiosus alpeſtas, quando fortata atas adhuc infantilis non excūſerit.

84. Patendum tamen, quod tales alpeſtas, curioſi, praefatim fixi & diuturni, sine valde periculosi, & innumeri ex illis fuerint perduci ad lapidem. Nam exinde naturaliter conſurgit commotio spirituum generationi intervenientium, & in membris rebellio, & in affectu complacencia; quin & impener diabolus ſit immixtere foler, faciendo, ut species viva afflue obverferetur phantasie, que tenſim affectum allicit, &

narram convovet. Hinc non immerto Ecclæſtæſſi cap. 31. dicitur: *Nigrius sculo quid crevum eſt? Et Reg uſ Pſaltes precatuſ pſal. 118. Averso enclombris, ne videtur vanitatem: in viaua vioſe me. E contra 2. Peri 2. fecelerit quidam memorarit, oculos habentes plenis adulteri, & incircibilia delicta. Unde & Daniel Senili, caſam Sufianam depenit, improperavit: species decipit, & conceptioſia ſaboverit cor tuum. Dan. 73.*

85. Quatenus an detur levitas materiae in venera? Refp. In resolutione hujus Quæſitionis variate Doctores. Aſſerunt nonnulli, quos citat Balbus virg. *Pſecatum L. 7.* pro hac fententia allegans Sanchez, Navarum, Sancium, Vafquez, Sotum, & quoddam alios. Rationem dant; quia non videatur ratio cur in alia materiis communiter poſtit dari levitas materiae, & non in propoſito. Deinde, quis credat (inquit) quod quis non poſtit ex levi & leniſſi curiositate alpeſtas foemina tranſuentem, vel ejus manum aut pedem premere, digitor intorquere, &c. quin ulterius velit progredi?

86. Alii distinguunt inter materiam luxuriam, & veneram: nam luxuria (ajunt) late patet ad omnem culpatum, pertinente maxime ad ſenſum tactus, sed resuere, quam proprie vocamus libidinosam, refingitur ad culpas pertinentes ad generationem. Atque hoc delectatio venera ortu in, vel circa partes genitales ob communionem, vel alteracionem spirituum generationis ferventium. Qui diffundit ſuppoſita afferit hanc fententiam in materia luxuriae poſſe dari parvitatem materiae: ut & ſit tactus levissim joco, vel curiositate; vel quando matres, aut nutrites magna cum ſuavitate tangunt, vel oculatur pueri temellos &c. Negat vero, dat parvitatem materiae in venera: nam eo ipso, quod venera eft, pariter eft inchoatio copula, aut pollutionis, qua ter ſolus temper eft peccatum mortale, dummodo ſit perfecte voluntaria. Maſtrus difp. 11. n. 145. post Tamburiniſſ. l. 7. t. 8. §. 1. & quidam alii.

87. Tertia, & ceteris probabilitior, ſimilique communis fententia afferit, quamvis in materia venera poſſit dari, & ſepe numero detur, peccatum veniale ratione imperfecti contentus, vel ob defectum plenaſ advertentia & deliberationis, ut eft certum, atque indubitatum; eo quod in hac

hac pugna quotidiana facilime contingat aliqua negligenti in repellendis turpibus motibus, vel etiam imperfecta complacencia, ſufficiens ad peccatum veniale; nihilominus aut, in retia lubricis ex ſola parvitatem materiæ non dari peccatum veniale, modo cateroquin adſerit deliberata advertentia, & voluntariam ſufficiens ad peccatum mortale conſtituendum. Ita Sanchez L. 5. in *Decalogum*, cap. 6. num. 12, ubi priorē fententiam ſuam revocat, ſimiliter quoque afferit, a Summis Pontificibus Clemente VII. & Paulo V. hanc posteriorem fententiam eſſe approbatam. Concordat noſtilium Decretum Alexandri VII. L. 71. jam citatum, in quo dannatur ſequens Propositio, ordine 40. *Eſt probabilis opinio, que dicit, eſe ianum veniale oculum habitum ob delectacionem carnalem, & ſenſibilem, que ex oculo oritur, ſedloꝝ pericolo censensiui nleſivis, & pollutionis.*

88. Accedit ratio: quia omnis delectatio venera eft inchoatio quedam pollutionis: atqui omnis talis inchoatio, cateroquin ſufficiens deliberata & voluntaria, eft peccatum mortale: ergo. Major defumitur ex Galeno lib. 14. de uſa partium, c. 9. & 10. ubi ait, quod delectatio venera fit, que in carne conlurgit ex motu humoris ſeroli, quia eſt ſubstantia feminis inſcenſens per communionem spirituum generationi ſubſervientis.

89. Ad rationes contrarie fententia n. 85. adducta, que ad primam earum

D I S T I N C T I O VII.

De Septimo Praecepto Decalogi.

Q U A E ſ T I O I.

Quid ſit Furtum, & que quantitas ad Furtum mortale iuficiat?

S U M M A R I U M .

1. *Septimum praeceptum, qualiter?*

2. *Furtum, quid?*

3. *Tria ad Furtum concurvant, quae?*

Plagium, quid?

(a) *Dif. 4. n. 39. & seqq.*

4. *Furtum non fit, si dominus non eſt ratio- nabiliter invitus.*

(b) *De hoc infra n. 10. & 13.*

5. *Furtum, quale peccatum?*

6. *Quae quantitas ſufficiat ad Furtum mortale?*

7. *Ea defumenda tum ex quantitate rei ablatæ, tum ex circumſtantia ſe.*

8. *Taxatio ſuus juxta varios ſtatus hominum.*

9. *Alius modus taxandi juxta vitam unius diei.*

10. *In extrema neceſſitate licitum eſt aliena ſurripere.*

11. *Nisi datinſ fit in pari neceſſitate.*

12. *Magis debet quis diligere ſe, quam Proxi- mum, quomodo?*

13. Objecio notabilis, & an tunc sit licitum furari?
14. An idem possit fieri in gravi necessitate?

1. Simum Præceptum Decalogi per modum negacionis traditur Exodi cap. 20, illis verbis: *Non furabis facies*; eoque non tantum prohibetur Fursum, sed etiam quacunque iniusta rei alienæ contrectatio, aut damnificatio, que multiplicibus modis accidere posset. Iustitia virtute eisdem Præcepti præcipit restituere rei alienæ s quia, sicut præceptum affirmatum includit virtualiter negativum (prout præceptum de diligendo Proximo involvit aliud, ne Proximum iudeo laddamus) ita et contra præceptum negativum de non furando includit affirmativum, ut iniuste ablatum restituamus: iuxta quod post S. Augustinum dicitur Reg. 4, *Juris in 6. Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum*. Nunc quantum attinet ad Fursum, sit.

2. CONCL. I. Fursum est occulta acceptio rei alienæ, domino rationabiliter invito. Ita in re communis Theologorum. Concordatus textus L. 1. ff. de Furris, ibi: *Fursum est contrectatio rei fratralis lucri faciendo causa, vel ipsius rei, vel eiusdem eius, paffionis*.

3. Tria sequuntur ad rationem Furii currunt. I. Quod sit contra Iustitiam; nam Fursum auferit alienum domino rationabiliter invito. II. Quod aliquis rem ab altero possessori auferat, five contræctæ lucri faciendo causa: nam Fursum propriæ est rerum mobilium, non vero immobilium vel incorporalium, que contrafieri, sive ab uno loco in alium movere nequeant. Deinde per hoc differt Fursum ab iniusta Damnificatione, utpote in qua destruitur res aliena, nihil autem auferunt lucri faciendo causa. Tandem per hoc differt Fursum ab Adulterio, & Homicidio, que sunt peccata contra personam: item ab Plagio, seu criminale Plagiatus (quod committitur ab eo, qui hominem liberum, v. g. uxorem, vel problem alterius auferat ab vendendum, aut retainendum in mancipium) simulque a Rapina de quo jam supra. (a) III. Requiritur ad Fursum, utres aliena occulte auferatur: nam per hoc differt Fursum a Rapina, quæ est occupatio rei alienæ cum violencia; minirum scilicet domino, & vim patiente, auferunt ipsi invito suum.

4. Additur notanter in Conclusione, & prima conditione Furti, *domino rationabiliter invito*: nam qui ab amante, ebrio, vel furioso gladium auferit, neille aliquem percussit, Fursum non committit: et si enim alter sit invitus, non tamē est invitus rationabiliter. Similiter, qui in extrema necessitate constitutus ab alio auferre, quod sibi ad vita sustentationem est necessarium, furari non dicunt: tum quia non auferit alienum, co quod in extrema necessitate Jure naturae sint omnia communia: tum quia haec ipsa de causa alter non est rationabiliter invitum. (b)

5. CONCL. II. Fursum ex genere suo est peccatum mortale, nec quandoque parvitas rei Furto ablate excusat a mortalitate. Ita communis: idque patet ex dicitur. Excoli: *Non furabis*, *neque rapaces regnum Dei possidetis*. Quod autem parvitas materie excusat a mortalitate, patet de furante unicum obolum, vel huiusmodi.

6. Quenam autem quantitas sufficiat ad constitutendum peccatum mortale Furti, tot proponendum sunt sententias, quot capita. Cujus diversitatis ratio est, quia malitia & gravitas Furti provenit ex damage, quo Proximo injuste infertur: non autem omnes patiuntur eadem damage ex iunctura eadem quantitat, ae rei. Siquidem maius confert damnum ex reablate tempore annone, minus tempore abundantie: maius, si auferatur pauperi, minus, si diviti: maius, si auferatur pecunia in loco, ubi modica repertur, sicut exigua pecunia quamvis potest vita sustentari; minus, ubi argentum est in abundantia &c. hinc fit.

7. CONCL. III. Quantitas Furti ad peccatum mortale sufficiens non potest una certa absolute taxare quantitate, sed ea proutum a bistro definienda est, non solum ex quantitative rei ablate, sed etiam ex circumstantiis perlonge per Fursum iusta, temporis, locorum, & iniusti modi. Hac sententia est communior Doctorum, & patet ex proxime dictis: quia, quod respectu unius confert rationabile, respectu alterius non confert tales, sed potius modicum, & parvi momenti. Similiter, quod tempore annone ex quid magnum, tempore ubertatis confert parvum &c. Hinc bene consideranda sunt prudenti judicio omnes circumspectio.

8. Juxta hanc sententiam potest probabiliter dici dum Lefsi l. 2, cap. 12, n. 20.

¶ 343.

¶ 9. quod respectu omnium, etiam Regis, & hominis prædictis, unus Aureus (vulgo apud norfates, unus Ducatus) videatur quid notabile. Deinde respectu mediocriter divitum quatuor Regales (Regalis Italice *furlini*, valet decem circiter Crucigeros, aut tres Paces nostrarum, ut indicat Hugo disp. 16. de iust. & juri. num. 20. Lefsi autem loc. cit. nn. 30. quatuor Regales appellant unum florenum: ali parum plus, vel minus, valere talismontes astant. Quatuor, inquam, Regales, vel unus florens respectu mediocriter divitum confert quid notabile, juxta Petrum Navarrense, & alios. Tertio, respectu Merchantiorum quantitas notabilis confert duo Regales, vel aliquid interius. Quarto, respectu Pauperis sufficit unus Regalis, vel etiam dimidius.

9. Alivero, atque inter eos Sannig disp. 10. tñ. quæst. 1. num. 7. Layman lib. 3. tract. part. 1. nn. 3. probabilitate sententia, eam esse notabilem Furti quantitatem, ac peccati mortali materia, que ad victimum unius dei sufficit illi homini, cui impunita Furto infertur. Veluti si a Mercator valde dative furoris duos, vel tres nocturnos florenses; a Civis medicoribus divite duodecim, vel quindecim Paces; ab Operario tres, vel quatuor Paces; a Mendico paucos numeros, quibus uno die uterque se aliquid; nam autem utriusque victimam unius dei, non immerito quid notabile reputatur. Duo autem, vel tres Ducati, a quocunque tandem auferantur, etiam Regis potestitudine, peccatum mortale constituant, iuxta communem.

10. Quaræ, utrum in extrema, vel etiam gravi necessitate, licitum sit aliena occulte sibi furare? Resp. I. In extrema necessitate id licitum est pro vita sua conservare, nisi & ipsi deinceps sit in pari necessitate. Ita Scotus 4. disp. 15. q. 2. a. 5. & alii. Siquidem in articulo extrema necessitatibus omnia sunt communia: non quidem hoc ita intelligendo, quasi per extremam necessitatem statim transferatur dominium omnium rerum in habentem eam; sed quia quod jus utendi in ordine ad conservandum vite, omnia tunc sunt communia.

Hinc e. *Ita s. Nic. quidquid* signif. in 6. dicitur: *Nec jure poli in extrema necessitate articulo ad providendum sustentacionem natura via omnibus extrema necessitate detinens concessa precluditur: eam ab omni lege extrema necessitate sit exempta.*

per

11. Additur notanter: nisi & ipso deinceps sit in pari necessitate: Tunc enim hoc non licet, prout bene nota Doctor Subtilis l.c. Ratio est: quia cum duplice jure res illa detinent debetur. Primo, proper equalem extream necessitatem: Secundo, proper dominium, possessionemque rei, a qua nunquam cedit.

12. Neque hisce obstat, quod quis magis debet diligere, quam proximum. Respondeamus, id intellegendum esse de dilectione ordinata: talis autem non foret, si quis magis vellet conservationem injustum vitæ sua, quam conservationem iustam vitæ proximi. Unde non obstante dilectione fui ipsius, magis debet latro sustineare suspensus, quam occidere suspendenter, ut evadat.

13. Urgebis autem contra principalem repositionem, Innocentius XI. in Decreto 1679. dicitur. Martii emanato, inter alias Propositiones damnavit etiam hanc, ordine 36. *Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi*; ergo data relponsonio non videtur posse subfistere. Respondendo consequtendum: nam, ut habetur in Praefatione dicti Decreti, Propositiones illæ, *Sicut jacent*, sunt damnatae. Unde mentio cavenda erit ista: *Permissum est furari, furari in gravi necessitate*. Deinde allata nostra respondit solum dicit, tunc licitum esse, rem alterius surripere pro vita sua conservatione; non autem aliter, permissum esse, furari in extrema necessitate: nam haec stante, nequit dominus eis rationabiliter invitum, cum jure poli omnia sint communia pro necessario usum ad vitam conservandam. Et quia Fursum est occulta acceptio rei domino rationabiliter invito, proprijs loquendo implicas in terminis, Fursum committit, & dominum non esse rationabiliter invitum aut si hic sit rationabiliter invitum, ejusmodi Fursum esse licitum.

14. Resp. II. In gravi dantax necessitate non est licitum furari, neque surripere rem Proximi. Ita conformiter Doctor Subtilis l. c. Maitnus disp. 9. Thol. Mor. n. 21. appellans hanc sententiam communiorum & veriorem, quamvis nonnulli apud Hugo disp. 16. de iust. & juri. num. 153. oppositam sententiam probabilem confinerint. Definitur hoc in primis ex allegato Decreto Innocentii XI. Accedit ratio: tum quia fola extrema necessitas facit, ut omnia sine communia, non vero gravis: tum quia

per oppositam sententiam datur anima non folium pauperibus, verum & aliis in gravi necessitate constitutis, passim decule alienum surripendi, imo verius turandi, ut sic evadere possint publicam ignominiam, status sui amissione, vite abbreviationem & Unde plurimum Republica perturbaretur, co quod tales necessitates credibiles occurrere solearint.

QUESTIO II.

De minutis, ac Domesticorum Furtis.

SUMMARIUM.

- 15 Medicum furans animo furandi plura, si posset, peccat mortaliter.
- 16 An tenetur ad restituendum?
- 17 Quomodo posset, qui per Emetta minuta intendit difterere?
- 18 Declaratius amplius.
- 19 Solvitur nobilis infamia.
- 20 Furante minuta tenetur refire, quomodo?
- 21 Ad Furtum mortale in minutis, requiriunt major quantitas, & qualis?
- 22 Per Furtu domesticu posset graviter delinqui.
- 23 An ex illis nascatur Actio Furti?
- 24 Quid quando Furtus famularum, aut marcenariorum?
- 25 Ad grave Furtum Domesticorum requiriunt major quantitas.
- 26 Quid de Furo filiis famularum?
- 27 Preferimus operantis in obsequium patris?
- 28 Uxor surripiendo potest graviter peccare.
- 29 Quae quantitas ad hoc requiriuntur?
- 30 Quid si absumat in bonum famula?
- 31 Aut maritus non sit in iuvio? &c.
- 32 Quid de Bonis paraperharis uxoris?
(c) Tr. 7. Diff. 4. q. 2. n. 17.
- 33 Uxor posset facere donationes, ac elemosynas, quas?
- 34 Imponas necessarias pro sustentatione familliae.
- 35 Aut aversione gravis damni.
- 36 Quid si maritus sit dissipator bonorum communis?
- 37 Ad Furtum grave famularum major requiringunt quantitas.
- 38 Hoc unde colligenda?
- 39 Propositio damnata, & Ratio damnationis eius.
- 40 Quid in casu manifeste iniustitia?

15 CONCL. Si quis modicum quid auferat, animo tamen & voluntate plura auferendi, si posset, certum est, quod peccet mortaliter. Ratio est clara: quia talis habet pravam voluntatem, & affectum furandi quantitatem notabiliter, si posset, atque sola voluntas prava jam sufficit apud Deum pro peccato gravis ergo. Unde notat Layman l.c. n. 3. si ponentes confiteatur, modicum quid sele furatum, sum quandoque a Confessore effici examinandum, an non habuerit anum plura surripendi, si adiunxit occiso.

16 Ceterum talis fur, non obstante pravo affectu interiori quantitatem notabilem furandi, si posset, non incurrit sententiam excommunicationis aliquid latens in eos, qui rem notabilem furantur: neque tenetur sub mortali (beni tamen sub veniali), si posset, ad illius modicis restituendum.

17 CONCL. II. Qui per Furtu minuta intendit difterere, & conquirere notabilem pecunie quantitatem, peccat mortaliter illa prava intentione, & quovis externo Furo minuto ex vi illius intentionis, deliberare procedente. Ita communis Doctorum. Ratio est: quia talis intendit accipere rem alienam magni momenti, invito Domino; similius que singulis externa furtu procedunt ex intentione mortificare furandi sensum quantitatem notabiliter. Unde de similibus dicitur Prog. 1. Stat. 2. dolosa abominationis est apud Deum. Et Dens. 25. Non habebis in sacculo diversa pondera, mias & mons &c. Abomination enim Dens. cum, qui facit hoc.

18 Notat tamen Lefsius cit. cap. 12. n. 48. in singulis hujusmodi Furtis minutis non committi novum peccatum mortale, sed continuari jam ocepsum: omnes enim ista acceptio, & detentiones acceptorum, confentur una continua exercitu illius prava intentionis.

19 Nec obstat dictis in Conclusione, quod talis a pluribus successive minuta fur, ripiens, nemini faciat, neque facere intendat notabilem injuriam: ac proinde non videatur peccare mortaliter. Rely. enim: esti nemo in particulari tentat grave detinendum, tamen respectu Communarii horum est magnum incommodum, & valde repugnans societati humanae: atque in omni Republica bene instituta adeo exolum, ut gravibus peccatis puniri soleat: sicut tanquam res admodum noxia societati humanae, merito sub peccato mortali prohibita censetur.

20 Exhibetur, quod sic furantes minutis, ut puta fraudantes pondera, mensuras &c. teneantur ad restituendum, si a quibus accepissent, quantum possint: v.g. in simili occasione Furtu minuta communis dominis minutum supplendo; aut, si in ignorantia, vel amplius convenienter possint, talia pauperibus erogando, prout in simili dicunt. e. Cum tu, de Uferis. Et merito Innocentius XI inter alias Propositiones etiam leuentem, ordine 58, damat: Non tenetur quis sub pena peccati mortalis restituere, quod ablatus est per parva furtu, & quoniamcumque sit magna summa totalis.

21. CONCL. III. Non eadem quantitas, qua simili accepta sufficeret ad Furtum grave, sufficit ad hoc, quando per plura fortuita Furtu minuta adeam pervenire, sed requirunt major quantitas. Ita Doctores communiter. Ratio est: quia domini non ita facile inviti invita his furtis interpolatis & fortuitis; taliaque minus agere ferre solet, quam si eadem quantitas simul ad familiam auferatur. Unde Lefsius l.c. n. 46. inquit: Si mortificer peccat, & ad restituendum iste tenetur, qui ab eodem homine aufer decem simuli, requarentur quindecim, vel sexdecim, aut etiam viginti, ut quis sub mortali tenetur restituere ablatum per furtu minuta fortuita, praelertim si longis intervallis facta sit.

22. Queres nunc quoad alteram partem Questionis, quid sententiam fit de Furtis Domesticorum, id est, uxoris, filiorum, famularum &c. Rely. I. Certum est, os possesse mortaliter peccato gravis Furti, si rationabiliter, & graviter invito patrem familiarium, notabile aliiquid surripient. Patet hoc ex illo generali Precepto Decalogi: Non furtum facies.

23. Solum hic notandum est, esti tales in Toto conscientia vere sint fures, adhuc tamen contra eos in iure extimo non dari proprium Actionem furti poemalem, & famosam. Et quidem inter conjuges vere possese dari Furtum, adeo ut ejusmodi res tanquam furtiva situaci possit, quanvis ob honorem Matrimonii cesser inter eos alio furti, nec vocetur Furtum, sed meliori nomine Amatio, & inde sequens Actionem amoratum, clarke habetur L. 1. & seqq. de Actione rerum amoratum. Similiter si filius, vel servus, surripient patri vel dominio, Furtum committi, & rem effici furtivam, non autem inde nisi Actionem furti, textus est g. Hi qui loquitur de Actionibus, quae de-

lito &c. Cum non magis cum his, quos in potentia habemus, quam nobiscum ipsi agere possimus.

24. Tandem, quod alia Furtu domestica, videlicet commissa a famulis, aut mercenariis nobiscum degentibus, si leviora fuerint, publice vindicanda non sint, ac proinde non pariant Actionem furti, patet ex I. Responsionem ss. de Penit. Unde si per talia Furtu levibus, postmodum fiat debita satisfactione mediante restituitione ablatorum, cessat in Forum externo omnis Actio penal & famosa. Quod si hoc non fiat, ac proinde paterfamilias a domestici, vel eorum familiaribus, nequeat rem ablatum recuperare, tunc is eum iudicis auxilium implorare poterit, quod hi ad restituendum compellantur. Quinimum si eorum Furtu sint immodeca, vel nimis multiplicata, etiam pena corporalium puniunt solent; prout post Julium Claram l.c. Sentent. & Furtuum. 22. notat Layman l.c. cap. 1. n. 4.

25. Rely. II. Certum videtur, ad furtum grave Domesticorum non sufficere eandem quantitatem, que ad grave furtum hominis exterни sufficeret. Ita Lugo alio. 16. de just. & iur. sed. 4. 6. & alii communiter. Ratio est: quia respectu Domesticorum non ita facile inviti invita furtis interpolatis & fortuitis, sicut adverbus extraneos, ut pater ex communis sententi hominum.

26. Et quidem de filiis familias loquendo, parentes non raro magis sunt inviti quod modum, quam quod substantiantur. Et fortasse furtu iniquum Lugo l.c. n. 76. dissipat ulti ipse in tali, vel tali materia: non tamen volunt semper graviter obligare filium ad culpam lethalem in ea acceptio, & multo minus minus ad restituendum; postquam pecunia consumpta sit.

27. Adde ex eodem Lugo n. 77. & alii, quando quis in commodum & obsequium patris ultra suum debitum operatur, & lucratur, posse mercedem sui laboris & obsequii (suffi aliunde praefutter) aliquis accipere. Sed ne luxuriant habeant filii ad Furtu domestica, illud bene notandum est, quod dicitur Prog. 28. Qui subrabit aliquid a patre suo, & amat eum, & dicit, hoc non est peccatum, inquit hominem op.

28. UXOREM quod attinet, ea quidem graviter peccat, & quidem mortaliter, si summa notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ad ipsum pertinet, utpote qui ex ipsis tenetur providere familiæ, ipso rationabiliter invito accipere. In

In hisce namen casibus multa sunt obseruanda.

39. I. In hujusmodi Furt's maior ad peccatum mortale requiritur quantitas, quam in aliis: haec autem quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus & ceteris, adjudicanda est, num sit notabilis, & excedens notabiliter conseruandinem aliarum munerum sive conditionis, nec ne.

40. II. Si uxori absumptum in bonum familie, in quod maritus ipse erat absumpturus, ipsa non obligatur ad quidquam restituendum; prout inter alios notar. Goban, tract. 5. Quis. Marit., c. 22. n. 3. Ratio est: quia nulla dannatio reali, & estimabili, si sit hoc modo maritum: etiam, affectuerum iuris, usurpando sibi ipsius officium, atque administrationem bonorum communium.

31. III. Si maritus ipse aucto minimo invitatus non fit, sed rogatus facile concederet, aut si iteratione abiliter solum invitatus, non peccat uxori aliquid ex ejusdem domo surripiendo. Ratio est clara: quia auctus invitatus non est, aut certe non rationabiliter invitatus, uti supponitur; ergo uxori jam hoc ipso non committit Furta in tali casu, prout liquet ex ipsa definitione Furta, de qua n. 2. & seqq.

32. IV. Potest infuper uxori libere donare ex bonis suis parapermis, spectante Iure communione Cœfaro, ac nisi alter inter virum & ipsam fuerit convenienter, *Hac lege C. de Partibus communis.* Verum de hoc iam alibi. (e)

33. V. Potest etiam uxori ex bonis communibus facere donations, & elemosynas secundum conseruandinem aliarum mulierum sita conditoris. Quod si vir vere, videatur veter ex eisdem: aliquo force irrationabiliter contrari, seu invitatus: siquidem uxori non est mancipium viri, sed socia, habens etiam quandam auctoritatem administrationis, eti viro subjectam, ne quid inordinate fiat; unde nequit ei maritus omnes donations, etiam moderatas, & rationabiliter prohibere.

34. VI. Infuper potest uxori in suas, liberorum, totiusque familiæ necessitates, atque adeo in vicuum, vestitum, medicinas, accipere, & convertente tantum, quantum teneretur maritus posito, quod hic prævaritia, vel ignorantia non submittantur talis necessaria.

35. VII. Potest ulterius uxori eas alienationes facere, quas necessarias rationabiliter judicat ad avertendum a marito grave damnum: sive temporale, v. g. morbum,

mortem, carcerem, si prævaritia vel ignorancia id neglegat maritus, sicut fecit Abigail, ad perpetuam eius laudem legitur. Reg. 25. five spirituale, largiendo elemosynas, ne Deus ipsum ob flagitia puniar, sed misericorditer convertat. Sic enim utilissime gerit uxor negotium mariti, cuiusdamnum etiam redundaret in�ammer uxori; et ac proinde ne inequit rationabiliter est invitus.

36. Addit. Lessias lib. 2. c. 12. n. 8. 7. & Layman lib. 3. tract. 4. cap. 13. n. 7. Quando maritus est disponit bonorum communium patrimonii potationes, largas donationes, vel mulieris, non prohibetur uxori, si ita opus esse videatur, occulta compensatione: (eo quod vir tali modo faciat iuramentum) aliquid de bonis mariti subtrahendus dummodo caveat, ne soluto matrimonio, propter ignorantium facte occulite compensationis, restituto datis ipsi denuo fiat.

37. Quantum attinet ad famulos & famulas, certum quoque est, plus requiri in illis ad Furta grave, quam in extraneis. Ratio est: quia dominii sunt, attenta fragilitate humana non posse, moraliter loquendo, ita ab his administrari res domesticas sibi commissas, quia aliquid, praesertim inescientibus, & poculentibus, adhuc erat manus contrafectum: sicut, qui conducte operarios in vineam, supponit pro certo, uvas ab ipsis comedendas usque ad libitum & satiaturam, nec posse huius tristitiae alligari.

38. Porro, quanam quantitas sufficiat ad peccatum mortale in famulis & ancillis, a multis pender circumstantia, & praefertim a liberalitate & tenacitate dominorum: quorum aliqui liberaliores sunt, nec volunt erga famulos juris rigorem exercere, sed humana & communis fidelitatem contenti esse, dummodo catenacquin, sua munera exacte praestent.

39. Ne autem hujusmodi famulii laxentur habenda Furta domestica, Innocent. XI. habet inter alias, ordine 37. Propositionem: dominavit: *Famili, & famulae domesticae possunt occulte heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorum iudicant salario sua.* Et merito dicti Propositionis, sicut scilicet in minimum tamquam *famulata, & in præcepto periculosa*, damnata fuit, quia erat induciva famulorum ad plurima Furta: eo præfertim, quod iudicium de insufficiencia salarii relinquebat ipsi famulis, qui stante quoconque dubio, ob naturalem erga seipso-

acte.

actuum, facile pro se iudicarent; cum tamen nemo possit esse iudex in propria causa. Accedit, quod iniquum sit, patrem familiæ, qui est in possessione suorum bonorum, superveniente dubio de sufficientia salarii, per occultam surreptionem a dicta suorum bonorum possessione deturbare, contra illud vulgatum: *In pari causa melior est conditio possidentis, arg. c. In pari de reg. juris in 6.*

40. Quod illo luce meritoria elatius sit, herum committere iustitiam, vel minuendo salarium ex iustitia debitum, vel non solvendo mercedem pro parte promissam, tunc dicta possit damnatio locum non habet: Et poterit famulus in iudicio petere requalificationem mercedis sibi debitis; aut, si ex aliqua causa id obtinere nequeat, extrajudicitaliter sibi occulte compensare. Jo. Cardena in *Crisi Theologica ad Propositionem 37. Innotenti XL n. 38.* & seq.

QUESTIO III.

De Cooperantibus ad Furturn, vel injuriam Damnificationem.

SUMMARIUM.

41. Damnatio iusta duplicitur sit.

42. Novum genera cooperandi ad Furturn, vel Damnificationem.

(c) De hoc Quest. seqq. n. 60. & seqq.

43. Justitia, &

44. Conflituum, quos denotant?

45. Quando consilium senatur ad restitutio-

nem?

46. Objecçãoem.

47. Regula 62. Juris in 6. declaratur.

48. Confessus, quis importat?

49. Et quando confessus efficax?

50. Palpo, quis, & quando senatur ad restitutio-

nem?

51. Recusus, quid, & quomodo fiat?

52. Participans, duplicitur sit.

(c) Adde dicta Tract. 4. Dist. 7. Quest.

2. n. 23. & 24.

53. Matus,

54. Non obstante, &

55. Non manifestans, qui?

56. Et quomodo peccant, ac restituere senantur?

41. Certeum est, quod contra septimum Preceptum Decalogi non tantum delinquatur per Furturn, aut Rapinam, iuste aliena surripiendo, aut violenter ra-

pido; sed etiam per quamcumque injuriam Damnificationem proximi in bonis fortunæ. Duplicitur autem hoc potest contingere: Primo immediate, seu per seipsum id exequendo; ut si quis per seipsum fuerit, aut rapiat violenter proximi, vel ipsius bona damnificet. Secundo mediate cooperando ad tale Furturn, Rapinam, vel Damnificationem; ut mandando, consulendo, vel alio simili modo.

42. Ceterum horum modorum cooperantes ad furturn, vel Damnificationem alterius, novem sunt genera, que non solum incurvantur reatum peccati cooperando ad talam iustitiam opus, sed etiam obligantur ad restituendum in solidum (d) & hinc communibus versiculis apte comprehenduntur:

Quilibet in solidum redditus prius iniuriatus.

Iustitia, Conflituum, Confessus, Palpo,

Recusus,

Participans, Matus, non obstante, non

manifestans.

Quorum priores sex modi positive cooperantur ad Furturn, vel damnum iustitiam inferendum; tres autem posteriores negative, id est, omittendo id, quod ex officio, atque iustitia facere tenebantur. Omnes autem habeant perolas, prædictis versiculis comprehensas, oportet breviter declarare. Itaque

43. De *Juſſione* in primis loquendo, hoc nomine ille significatur, qui ita iuber, ut alterius animum ad Furturn, vel Damnificationem iustitiam inferendam moveat: ut si pater filio, dominus seruo, aut alius personis, sibi subditis, jubeat Furturn, aut Rapinam facere, vel aliud damnum Proximo inferre. Talis secundum omnes non solum peccat jubendo opus pravum; sed etiam censetur causa damni illati per eum, qui ejus iusta sequendo damnum intulit; & consequenter etiam tenetur ad restituendum iuste ablatorum, sive compensationem damnicatorum.

44. De *Conſilio* nunc loquendo, sub *Conſilio*, seu confidente comprehenduntur ii, qui sub pravo consilio permaneunt alterum ad aliquod malum, damnum, sive maleficium, proximis iustitiae inferendum. Huc pertinent adhortationes, preces, atque propriae, ut alter exciteret efficaciter ad damnum iustitiae inferendum. Et tales non solum peccant mortaliter, si fraude, vel culpa latia (ut vocant Theologi) iniquum consilium dederint, ex quo grave damnum proximo subiecetur, sive etiam tenetur ad restituendum.

45. Intellige, si altero pravum consilium suum sequente, grave damnum re ipsa sequatur: nam, si tunc fieri, id est, si alter pravum consilium non sequatur, ac poinde confidens non fuerit efficaciter causa danni alius, et si gravior peccaverit ratione pravaeffectus interior, datique mali consilii, non tamquam diplam tenetur restituere; eo quod altero meliora consilia sequente, nullum inde damnum cuiuspiam actualiter evenire.

46. Dices: Nullus tenetur sequi consilium quinquoque explorare ac deliberare debet apud sacerdotem, an illud sibi expediat, necne l. 2. ff. Mandati; ergo non videtur, quod Consilens unquam possit incurvare obligatio, nem restituendi. Accedit Reg. 62. Juris in 6. ibi: nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur, cum concordantis. Relip. I. rorquent argumentum: ergo cum illata Regula Juris loquatur de consilio non fraudulentio, secus erit dicendum de fraudulento, secus erit dicendum de fraudulento, nam exceptio firmat regulam in oppositum.

47. Relip. II. Argumentum, atque citatum Regulam, procedere de consilio dato circa contractus, vel quasi contractus: nam si ex talis consilio, tamen non fraudulento, alteri illius exequenti, eveniat damnum, Consilens ei ad nihil tenetur, ob rationes dictas. Secus est de consilio daico circa maleficia, vel quasi, v.g. committendi Furtum, Homicidium; si enim ex tali consilio fuit damnum cuiuspiam tertio efficaciter fecurum, tunc in solidum tenetur Consilens, non quidem illi, cui consilium dedit (quia si fecerit debet, sed ab his non expedit) sed alteri, contra quem consilium dedit, quemque suo consilio efficaciter damnificavit. Glotta ad c. Reg. 62. Juris in 6.

48. Quodad Confessum adverte, quod nomine Confessus in proposito intelligatur efficaciter approbat, aut iustificat ad malum inferendum; veluti, si aliquis e Magistratu, Consilio vel Capitulo, proferat suorum, & confessum ad inferendum bellum iniustum, vel quidemque damnum inquinum.

49. Et dicitur notanter, efficaciter approbat, aut iustificat; id est, tale, a quo pender, teres fiat, ita ut ex ejusdem efficaci influxu damnum iniustum re ipsa subsequatur. Nam si a confundito non penderat, ut malum inferatur, necne, eo quod auctoritatem nullam habeas, vel abloque tuo confundito jam aliisque fuerint parati ad damnum inferendum, non censeri causa damni efficac : ac

proinde, licet iuxta gravitatem excessus potuerit peccatis mortaliter ob pravam voluntatem, qua confundebat ad malum; nihilominus ad restitutionem, seu damnum recompensationem non tenereris, quia per te re ipsa nullum efficaciter damnum nullatum est. Et ex hoc innumeris causis possunt resoluti.

50. Quoad Palponem sciendum, quod nomine Talponis, seu Palpantis, intelligatur adulator laudans damnificantem, aut felix patratorum commendans, sic quod ex hoc alter moveatur ad damnificantem. Huc pertinet exprobatio ignorante, quod quis, v.g. in iuram acceptam nolit uscile, ac huiusmodi. Et talis non solum pecat juxta gravitatem materie, praveque intentionis, sed etiam tenetur ad recompensationem gravis danni lati, quando ex talis adulatore, laudatione, aut exprobatione ignorante, alter efficaciter extiterit, atque in punitam ad maleficium petrandum. Ratio est clara: quia talis Palpus est causa efficacis danni lati, nam sine tali palpatione (uti supponitur) damnum alterius non intulisset.

51. Per Recusum intelligitur hic, quicunque refutum, aut securitatem, vel quodlibet receptaculum praebet malefactori, ex quo is moveatur ad inferendum damnum. Et hoc affectuatio potest fieri vel recipiendo per sonum, vel rem ablatam, aut eius instrumenta occultando, aliquippe similibus modis, quibus alter animatur, atque efficaciter moveretur ad inferendum proximum malum, vel emittendam debitum restituendum.

52. Quoad Participantem eti non datum, duplíciter aliquem posse esse partícipem, seu participem damni illari. I. Quia participare de injuria ablatae, ut puta quia est participes præce, & haec ratione præter peccatum, quod incurrit, tenetur ad restituendum pro ea parte, quia ipsi obvenit. II. Si quis particeps in ipsa actione mala, & iniusta; ut si quis adjuvet furem ad Furtum perpetrandum, v.g. scas apponendo, vel ipsa fure ascendente fulminando, excubias agendo, prædam aportando, aut similes actiones exercendo, que in talibus circumstantiis proxime levant ad peccatum. Additum: Quia in talibus circumstantiis proxime levant ad peccatum: nam fecus dicendum, si opus illud de se indifferens sit, similique proxime non levat ad peccatum alterius, neque fiat ad cooperandum inferenti iniustum damnum, sed ob alium rationabilem finem, v.g. ad redendum fictum oblequium peregrini.

(c) 53. Quod ad

53. Quod artine ad reliquaria, nempe ly Manus, non obstante, Non manifestans, quibus indicantur negative concurrentes ad Furtum, aut aliam iniustum Damnificationem: in primis per Mūtum intelligitur ille, quid, ad quod ex officio tenebatur, omittit præcipere, si erat Superior; consilie, si Conclutor; clavare, aut lirepunit facere, si erat Cuius rei, ad damnum impeditum.

54. Non obstante dicitur, qui omittit operari operari, qui poterat damnum impeditre, & quam ex officio tenebatur navare: ut Princeps, Magistratus, Praeposti vicarum, & similes.

55. Non manifestans denotat cum, qui cum ex officio tenetur, omittit manifestare malefactorem, sive fidei factum, quando damnum erat, impedientium sive post factum, et actus Justitia, quo fit rei alienae redditio, vel damni iniuste illati compensatio. Ita in re communis.

56. Et quidem certum est, quod tales peccant juxta gravitatem sua negligenter, damnique inde sequentes: utpote cum ex officio tenebatur impeditre damnum, simulque illud impeditre commode posse, ut supponitur. Quinque tales etiam sae modo tenentur ad restituendum ratione damni ex sua taciturnitate, vel aon resistente proximo emergentes, prout amplius patebit ex dicendis questiop. Hinc sit.

Q U A E S T I O N E IV.

De Restitutions, atque ordine in ipsa servando, circa bona Fortune.

S U M M A R I U M .

57. **Restituto, quid?**

58. **Esi necessaria ad salutem.**

59. **Dna generatio sunt radices seu causa restitutions, que?**

60. **Obligatio restituendi in solidum, quid?**

61. **Qui omnes teneantur restituere ratione injuria acceptio, vel Damnificatione?**

(f) Ut hec dicitur Quast. præc.

62. **Causa totius damni tenetur restituere totum, causa pars partis.**

63. **Quid ad triens modis negative cooperantibus?**

64. **Quo ordine singuli teneantur ad restituendum?**

Prius ordinem, quid intelligatur?

65. **Detinens rem alienam primo loco tene-
tur.**

66. **Quis ordo in Restitutions ob Damnificationem iusquam?**

67. **Si res fuerit causa pereas apud furem, adhuc is restituere tenetur.**

68. **Nisi familiariter perirest apud dominum.**

69. **Restituto, cui facienda?**

70. **I. Regula quoad hoc.**

71. **II. Regula.**

72. **III. Regula.**

73. **Restituto, quando facienda?**

74. **Quid in causa impedimenti temporalis?**

75. **Quæritur I. Quid si Restituto, & ex quibus causis oritur? Respo-
I. Restituto (sc. dicta, quæsi rai in statum pristinum statuunt) quantum ad pro-
positum, et actus Justitia, quo fit rei
alienæ redditio, vel damni iniuste illati
compensatio. Ita in re communis.**

76. Porro Restitucionem effe ad falorem incisariam de precepto, pater ex illo Decalogi: *Nos fortunam facies.* Quia cvidem ratione effe, furari, & detinere rem alienam invito rationalibet domino, dum reddi potest. Hinc S. Augustinus Epist. 54. ac referuntur e. Si res aliena i. q. 6. ait: *Sives alioqui, propter quæ peccatum, si, cum reddi posse, non redditio, non agitur penitentia sed flagitium;* si autem veracriter agitur, non remittitur pecunia, nisi restituatur male ablatum. sed ut dixi, cum restituiri posset. Hac ille.

77. Relip. II. Duo generantur circa bona fortune, five res temporales exteriores, sunt radios, i.e. causa Restitutions: una ex parte rei acceptae, seu possedit, que domino fuit redditi debet; altera ex parte injuria acceptanceis, five damnifications. Ratione prioris capitis tenetur quis restituere rem depositam, vel commodatam, ac huiusmodi, quando postulatura domino, vel tempore præstituum, claram est. Ratione posterioris capitis non solum tenetur fur restituere vero domino rem furtivam, sed etiam iniuste proximum damnificans, recompensare damnum illarum, & quidem in solidum, iuxta Doctores communiter, & patet ex versiculis n. 42. relatis. Sed occasione horum

78. **Quæritur II. Quid sit Obligatio restituendi in solidum? Rely, cum communis: Per Obligationem restituendi in solidum intelligitur illa, qua quis efficaciter ad furem, vel damnum cooperans, obligatur ad restituendum seu solvendum totum, si alii, five pri-**

principales, five cooperantes, non solvereint. Quod si unus eorum prius illi, qui paf-
fus est damnatum, restituit, ceteri liberantur
a debito Restitutioinis in comparatione ad ip-
sum damnificatum (alioquin enim idem dam-
num sibi eisdem debet refarciri, quod non exigit Iustitia) adiuv tamen iudicem ten-
tetur pro rata portionis, quae eos contingit,
partem suam refundere illi, qui damnificato
totum damnum prior compensavit, atque
restituit. Scotus 4. diff. 13. q. 2. §. De quario,
& alii.

61. Queritur III. Quinam ratione in iustæ
acceptio, vel Damnificationis bonorum
Fortunæ, teneantur restituco? Resp. I. Om-
nes illi teneantur ad Restitucionem in solidum,
qui sua iustitione, confilio, conuerso, vel
ailio propterea novem modis fuerunt causa
efficas danni injusse illati. Ita communis;
idque desumitur ut ex illo D. Apostoli Rom.
1. Non solum qui talia agere, sed etiam qui
conseruent facientes: Tum ex e. Novum si
2. q. 1. ubi dicitur, quod facient, & conseruent
facientes per pena constringi: Tum tandem
ex eo; quia omnes illi supponuntur fuisse
causa efficas damni illi; nam, si vel talis
iustitia, aut consilium pravum non fuit in opus
deductum, altero meliora consilia lequentur;
vel saltem non fuit causa efficas danni, ut
pote independenter a tali consilio illati, nulla
ex parte eorum ortus obligatio Restitucionis.
(?) Unde ille vulgatus sententia, super
jam relatus, & loquens de omnibus pre-
dictis novem damnificantum generibus, sic
de illis pronuntiat:

Quilibet in solidum reddas primi iuriato.
Et hinc merito Innocentius XI. sequentem
inter alias, ordine 39. Propositionem dana-
navit: *Qui alium mener, aut inducit ad in-
ferendum grave damnum tertio, non teneat
ad restituendum.*

62. Resp. II. Cum Lefsius l. 2. c. 13. n. 32.
& aliis, quod ad priores quinque modos at-
tingit, nempe *Conculsio*, *Mandans*, *Con-
sensio*, *Laudans*, & *Recepans* (de sexto
modo, nempe de *Participante*, jam dictum
est n. 50.) teneantur ita ad reparationem totius
danni in solidum, si totius danni illati cau-
sa fuerint; vel partis, si partis tantum illi-
lati danni causa extiterunt. Hinc sequitur,
quod si volunti furari decem, efficaciter jul-
fici, sufficiat &c. ut acciperet alios decem,
teneatis tantum ad decem: si vero est effica-
citer non intenderat quidam furari, ad
tuum autem consilium futurum viginti, illo
non restituente, teneberis totos viginti resti-

tuere, co quod causa efficas fuerit totius da-
nni per Furtum illati: & sic de similibus di-
scurrendum.

63. Resp. III. Quod ad ceteros tres mo-
dos attinet, qui negativo cooperantur ad
dannum proximi tanquam *Mutuo*, *Non ob-
stante*, *Non manifestante*: isti tunc solum obli-
gantur, dum ex officio teneantur ad impedi-
endum proximi damnum, idque ex culpa
gravi non impeditur. Lefsius ibidem n. 69.
& seqq. cum committit. Additur notariorum
dum ex officio teneantur: nam qui non obligatur
ad impediendum damnum proximi ex officio,
licet teneat ex Charitate, ac proinde non impedi-
endum necesse peccet, non tamen tene-
natur damnum refarciri, cum violatio Charita-
titatis non inducat necessitatem Restitutio-
nis, sed solum violatio obligatiois Iusti-
tiae, juxta Doctores pacif.

64. Queritur IV. Quo ordine teneantur
prædicti ad Restitucionem faciendam? Ubi
per Ordinem non intelligitur prioritas tem-
poris: omnes enim suo modo, & nisi ali-
ende excusat, obligant statim facientes
Restitucionem post Furtum, vel damnum.
Proximo iusti: illatum, quamprimum fieri potest;
cum præceptum non retinendi rem
alienam iusti, & consequenter restituendi,
si negativum, siue obligat semper & pro
sempore. Unde per Ordinem intelligitur hic
prioritatis quoad gravitatem criminis, & ob-
ligationis.

65. Resp. I. Si aliquid proximo iusti
est ablatum, primo loco, & ante omnes te-
nebitur restituere, ad quem res furtiva per-
venit. Ratio clara est: quia talis obligatur
ratione rei alienæ apud ipsum existens,
qua obligatio apud summa: nam quilibet res
transit cum suo onere: simulque res aliena,
quamdiu existat in specie, per se debetur, sem-
perque clamat, ut dici solet. Quod si es rem
jam consumplisti, neque habes alienam,
unde restituit, tunc altero loco tenebitur Ju-
bens, tertio Executor, & postmodum alii
ut in simili modo dicuntur.

66. Resp. II. Si vero nihil ablatum est, sed
tantummodo damnum Proximo iusti illatum:
primo loco tenebitur is damnum refarcire,
qui cogit, vel fraudu induxit, aut
alteri imperavit damnum illud inferre, cui
aut non fuit aucti contradicere: ut si Dux
belli iusti imperet militi, ut occidat, incen-
dar, spoliat. Idem dicendum de eo, qui
fuit nomine procuravit fieri maleficium, seu
iustitiam Damnificationem. Ratio utrius-
que partis est: quia talis causa est primaria,

mo-

movens causas, ac proinde teneantur alias
ad Restitucionem. Imo ob hanc rationem no-
tant Doctores, quod si talis restituatur, aliae
concausæ secundarie non teneantur eidem
quidquam restituere. Secundo loco tenebitur
Executor, in quantum fuit executor Furti,
vel damni iusti illati: Tertio loco tenebitur
carter, qui consilium ad illud dederunt, qui
conferuerunt, laudaverunt, aut recurvaverunt
vel obsequiū praefuerunt.

67. Queritur V. Utrum, si res furtiva per-
petrata apud furem, si adiutio teneantur ad Resti-
tucionem? Resp. Si res furtiva, vel alias ius-
tæ pars, calo pereat, nihilominus is, qui
abfuit, tenebitur ad Restitucionem pretiis
nisica similiter fuisse certo apud dominum.
Prior pars est D. Thomas 2. 2. q. 62.
art. 6. & communis Doctorum. Ratio est:
tum qui Restituto ad hoc ordinatur, ut
illi, qui per actionem iuriocialm minus
habet, supplicare: tunc una quae Restitutio
generat oritur, vel ratione rei alienæ, vel
ratione iusti acceptio, five Damnifica-
tionis: atqui haec in propposito intervenient
et ergo.

68. Additur, nisi ea similiiter fuisse certo
peritura apud dominum: ut puta inunctio
aquaum, vel justa incursone hostium,
aut huicmodi. Nam tunc non teneri furem,
aut inquit aliena occupatorem ad Resti-
tucionem, clement Covarruvias part. 2. in c.
Peccator. 6. q. 9. n. 1. Lefsius l. 2. c. 12. num.
92. Sylvester, & alii, contra quodam op-
positum tenentes: quia si res certo apud domi-
num que peritura fuisse (fucus, si de
hoc sit dubium) nullum notabile detri-
mentum eidem accidit, eo quod peritudo ipsius
potius est iniquum illum detentorem, & non
potius ipsum dominum.

69. Queritur VI. Cui facienda sit Resti-
tutio: Resp. cum Doctore Subilli a. diff. 15.
q. 2. & communis aliorum, ponendo qual-
dam regulas generales, que defumuntur ex
Jure Canonico c. *Cuncta*, *de Usuris*, ubi cir-
ca restitucionem titulatur. (Secundum ratio est
de aliis male ablati) habetur statutum. Quod
si, qui iuris extorquent, cogendi sunt eas
huius, a quibus extorquent, vel coram heredi-
bus restituere: vel his non superstitibus, pa-
uperibus erogare: si unummodo in facultibus ha-
beant, ut illi eas possint restituere: cum juxta
verbis Beati Augustini, non remittunt per-
casum, nisi restituimus ablatum. Illi autem
qui non habent in facultibus, unde iuris
volentes restituere, non debet ultra jura mal-
tarum: cum eos nota pauperari evidenter ex-
Reff. Institut. Theol. Moral.

set. Hac Pontificis loc. cit. Unde ista appli-
cando ad nostrum propositum, sit

70. Regula I. Restitutio et facienda ipsi
damnificato, si possibile est: id est, si qui
damnum intulit, novit eum, & habeat
ipsum presentem, vel eidem mettere pos-
sit absque majori incommodo, quam illud,
quod mitendum est, esset utile ipsi, cui
mittitur.

71. Regula II. Si non fit possibile Restitu-
tutionem ipsi damnificato facere, quia ipse mor-
tua est, aut absens, restituendum erit eius
heredibus, seu propinquis. Nam Legi Na-
turali praesumitur, quod damnificatus in casu
tali impotenti potius velit Restitucionem
fieri suis heredibus, seu propinquis, utroque
quibus Jure naturali magis conjunctus est,
quam aliis extraneis.

72. Regula III. Si neutrum horum fieri
potest, vel quia tam ipse, quam ejus pro-
pinqui nesciuntur, aut iam mortui sunt,
vel quia majoris sumptus efficiunt in
mittendo, quam illud valeat illi, cui mitti
debet; restituendum erit panperibus vice
illis.

73. Queritur VII. Quando facienda sit
Restitutio? Resp. Restitutio regulariter lo-
quendo, & nisi a dicta causa rationabiliter
exciliatur, statim facienda est, quamprimum
commodè fieri potest. Ita communis, & ra-
tionaliter est: quia restituere est actus præcep-
tivi, quo tenetur non detinere alienum
dominum rationabiliter invito; ac proinde ob-
ligat semper, & pro semper. Unde sicuti te-
nemur ab alio quocunque actu peccati mor-
talis cessare statim, ita etiam ab iusta de-
tentione rei alienæ.

74. Dicitur, dominio rationabiliter invito:
Nam si efficit impedimentum ad tempus legitime
executans Proximum a facienda Resti-
tutio, ipse, cui res iusti ablati est, vel
non erit invitus, vel saltem non rationabiliter,
quod alter differat Restitucionem ex-
teriorum ad aliquod tempus opportunius.
Unde talis, supponit voluntate restituendi,
quamprimum poterit, non peccat Resti-
tucionem differendo. Verum de hoc infraius.
Quer. 6.

QUESTIO V.

Ex qua culpa oriatur obligatio Restitutionis ratione damni dati.

SUMMARIUM.

- 75 *Dannificatio, quid?*
 76 *Ex variis modis accidere potest.*
 (g) Vide de his Tr. 8. Dist. 2. n. 34.
 35. & 36.
 77 *Si nulla culpa intervenit, ob damnum datum nemo regulariter restituere tenetur.*
 78 *Quid, si infans, aut furiosus damnum iniulit?*
 79 *Aut adhibita fuit omnis cuncta, ne damnum sequatur?*
 80 *Quid, si animal damnum iniulit?*
 (h) Tr. 8. Dist. 2. n. 37. & 38.
 81 *Dolo, vel fraudu, damnum inferens, ad quid tenetur?*
 82 *Quid, si quis dolo aut fraude aliud impedit a consecutione aliquius boni?*
 83 *Quid, si hoc accidit absque vi, dolo aut fraude?*
 84 *Corollarium.*
 85 *Artificia declaratio premissarum conclusionum.*
 86 *Inferens damnum extra officium & contractum, ex qua culpa tenetur restituere?*
 87 *An tunc sufficiat culpa Theologica venialis, vel requiratur moralis?*
 88 *Per culpam Theologicam, quando censetur damnum illorum?*
 89 *Ex sola culpa civili levi, aut levissima, non oritur obligatio restituendi pro ratione conscientie.*
 90 *Secus pro Fero externo.*
 91 *Ratio diversitatis.*
 92 *Ac notabilis instantia solutorum.*
 93 *Quae sit obligatio restituendi ob damnum in officio datum?*
 94 *Corollarium.*
 95 *Limiratio circa presentes extraordinariam diligentiam.*
 96 *De obligacione restituendi ex contractu, remissive.*
 (i) Tr. 8. Dist. 2. q. 4. per totum.

75. *Praefens Quotidem potissimum procedit de Damnificatione non lucrofa, siue damno dato abique eo, quod aliqua commodi, seu lucri, exinde perveniat ad damnificantem: atque definiti solet, quod sit iusta data in bonis externis Proximi, abique eorum usurpatio. Et per hoc ejusmodi iniusta Damnificatio differet, saltem materialiter, a Furto & Rapina, atque iniquis usurpatib; eo quod fur, vel iniquus in valor rem alienam sibi vendiceat, atque inde lucrum capturus in ultimū suum accepit; securus sit in damno datum, ut puta si quis edes vel segetes Proximi incendat, ejus animalia interficiat &c.*
 76. *Ceterum hujusmodi Damnificatio in rebus externis Proximi, primum dupliciter potest accidere: videlicet uno modo, defluendo illud, quod actualiter, aut virtualliter habet, v.g. domum incendendo, animalia ejus in tenera aetate occidendo, recentes arborum plantationes eradicando &c. Altero modo, impediendo eum, ne aliquod bonus consequatur, ad quod adipiscendum spem concepit. Deinde fieri potest cum, vel sine culpa aliqua Theologica, aut Civili, five lata, levi, sive levissima. (g) Et tandem damnificatio illa contingere potest extra officium, & contractum; aut in officio, levi interveniente aliquo contractu, v.g. Commodati, Depositi &c. Et de his omnibus modis per ordinem restat dicendum.*
 77. CONCL. I. Regulariter loquendo, & in Foro tum externo, tum conscientie, nemo tenetur ad Restitutionem ob damnum alterius secundum vel illatum, si nulla culpa Theologica, aut Juridica intervenit. Ita in re communis. Sic nemo tenetur de danno dato ab defendendum cum moderamine inculpata tutelae, aut quod dat Juxta exequendum non solum suum in paniens Reis, & huiusmodi, prout aliunde liquet.
 78. *Deinde hoc idem dicendum, si casu fortuito, atque sive omni culpa Theologica, & Civili, damnum datum fuit: ut si infans, vel furiosus, qui est incapax culpe, damnum iniulit, cap. Illud relatum, 35. q. 1. & l. Sed & si ff. ad Legem Aquiliani: nam quia tales dolis capaces non sunt, damnum ab eisdem illatum reputatur inter causas fortuitos, nisi culpa aliquius alterius praecessere.*
 79. *Tandem generaliter, si quis aliquid operetur, v.g. in loco deferre emitat sa-*

gitam, adhibita omni diligentia, ne cuiusdam damnum eveniat, & tamen non obstante omni sua cautela, nihilominus alterius damnum sequatur, non tenetur restituere: quia abeat omnis culpa ex parte ejus. Unice cap. ult. de Injuriis & damno dato, Pontificis sic ait: *Sane, licet qui occasionem damnum datur, damnum videatur dedisse: focus effatus in illo dicendum, quae non accideret, de contingentibus nihil omisi.*

80. *Auditur notanter in Conclusione, regulariter loquendo: Falit enim hoc, si animal tum abique alia culpa sua damnum iniulit, & puta percutiendo, vel occidendo animal proximi, aut fugientis depedando: tenebris enim damnum illatum refarcire, nisi tali obligacione teipsum exire velis, tradendo animal vivum, quod damnum iniulit, pro occiso, aut pro danno per illud illato cap. ult. de Injuriis & damno dato juxta L. 1. ff. Si quadrupes pauperis &c. Insuper, si res apud aliquem fit ex contractu, v.g. Commodati, atque expensis de hoc conventum fuerit, tenebitur ex eis de casu fortuito; prout alibi (h) dictum.*

81. CONCL. II. Qui dolo vel fraude damnum dedit, certum est, quod peccet mortaliter, atque sub gravissima vel Restitutionem tenetur, si quantitas rei damnificata ad quantitatem notabilem ascendat: immo talis iniuste damnum inferens rem alienam destruendo, vel deteriorando, tenetur restituere non solum damni dati valorem, sed etiam lucrum celsus, ac quodlibet alius damnum ex illa iniusta actione causatum. Ita communis. Nam lex Iustitiae, que legitur, horum omnium compensationem exigit, ut iniuste damnificato satisfiat.

82. CONCL. III. Loquendo de bonis pri-
 mun consequenti, si quis directe (hoc est, intentione damnificandi Proximum) eu-
 dem metu iniuste incuso, fraude vel do-
 lo, impedit a consecutione aliquius boni,
 v.g. Officii five Beneficii, sibi ex iustitia
 necum debuit, sed folum ex liberalitate alterius conferendi: tenetur quidem eidem
 ad aliquam restituendum, non tamen ob-
 ligatur ipsi restituere totum illud bonum,
 neque valorem eidem equivalentem, sed
 aliquam dumtaxat portionem, pro ratione
 illius spei consequenti dictum bonum. Ita
 Scorus 4. dist. 15. quest. 2. ad ultimum prin-
 cipale, Cavellus in Scholio ibidem, & alli-
 Ratio prioris partis est: quia, licet alter

ius necum habuerit ad rem, quam alius ex
 iusta liberalitate collaturus fuisset sibi tam
 men habuit, ne per media illicita & injus-
 tia, videlicet per vim seu meum iniuste
 incusum, fraudem aut dolum, ab ejusdem
 consecutione impeditatur, unde si quis cum
 taliter iniuste impedit, tenetur ipsi ad re-
 compenam pro ratione valoris spei, qua
 sperabatur illius boni consecutio. Altera
 pars ex eo patet: quia multum interpellat in-
 ter habere, & prope esse: ergo.

83. CONCL. IV. Quod si quis impedit
 alterum a consecutione aliquius boni sue
 vi, metu, fraude, aut dolo, idque fiat non
 ex animo nocendi Proximi, qui impeditur,
 sed ex intentione proprii commodi, vel alterius
 amici, ad nullam tenetur Restitu-
 tionem. Ita cum Doctore nostro locutus. Maltritus
 dist. 9. Theol. Mor. n. 35. & alii.

84. Hinc si quis fecit, testatore velle Le-
 gitum alii relinquere, & precipibus illi
 obtinet, ut voluntatem suam mutet, & po-
 tius sibi aut suo conianguineo relinquat,
 nulla hinc configur obligatio restituendi:
 quia hoc totum fit sine illa fraude, dolo,
 metu, aut alia iniustitia, simulque quilibet
 habet sibi procurandi sibi bonum, servatis
 circumstantiis iustis & honestis.

85. Hoc ipsum Doctor Subtilis l.c. pau-
 cis verbis, simulque aptissimo exemplo, am-
 plius declarat, dicens: *Si quis tantummodo
 proprii utilitati intendebat precidere, & se
 precusat sibi, & ex consequentia taliter prae-
 ventionem illius damnificatur, id est nihil re-
 tenetur illi: quia licet unicuique sibi ipso provide-
 re alio neglaci. Confirmatur hoc per illud l. 1.
 S. Idem agere, ff. de aqua pluscula arcand. Si
 praecondito vere in fundo meo, per quas deri-
 videtur aqua ad putatum alterius, intentione
 necendi sibi, tenor ad restituendum damnum.
 Sed si hoc facio sine fraude, intendens con-
 sideri propriam utilitatem, ne quis mihi est utile fac-
 ere murum, qui non potest convenienter funda-
 ri sine precipitatione illarum venarum, non damnifi-
 car alium: quia sibi habeat faciendo utilita-
 tem meam in fundamento. Et ff. de regul. jur.
 Nam damnum facit, nisi qui illud facit, quod
 facere ius non habet. Iste autem habet ius pro-
 curandi sibi beneficium servatis circumstantiis
 iustis, & honestis. Hec Scorus.*

86. CONCL. V. Qui necesse officio, nec
 ex contractu obligatus est ad alterius da-
 num preceavendum, pro Foro conscientiae
 solum tenetur ad Restitutionem damni, si
 necocat ex culpa Theologica, non autem ob
 culpan mere Civiliam levem, vel levissi-

nam. Prior pars est communis inter Doctores, quamvis idem postmodum in hoc dissentiant, utrum ad inducandam obligationem gravem restituendi in Foro conscientiae sufficiat culpa Theologica venialis, vel requiratur mortalis.

87. Et quidem sufficere culpam Theologicanam veniale, probabilis censet Layman lib. 3. trit. 3. part. 1. cap. 6. num. 4. coquod altera radix obligationis restituendi, fit iniulta acceptio, hinc ius: sed qui per veniam injuriam damnum infert, revera alterum iniuste ladiit; ergo. Oppositum nihilominus tenet Lefthus l. 2. cap. 7. n. 29. post Sotum, & alios, idemque probable censet cit. Layman: nam, quando duntaxat culpa venialis intercessit, v. g. ob imperfectam animi considerationem, adfuisse in genere moris, atque injuria non est perfectus; aquilus actus in genere moris, & injuria imperfectus, ut puta clictus cum imperfetta advertentia rationis, non potest esse causa obligationis gravissima perfecta in eodem genere, pro Foro conscientiae; ergo. Addit tamen idem Lefthus l. 2. quando dammum illatum grave est, ordinarie loquendo culpa, hinc negligencia, qua committitur est, censetur mortaliter, nisi aliunde conflet non est.

88. Ceterum perculpam Theologicam, & peccatum proprium dictum, tunc censetur quis dammum iniustis, quando vetus directione nocendi proposito, absque iusta causa damnum iniultus, vel quando perspecto damni infernus pericolo, actione aliqua non abstinet, cum potuerit, ac debuit abstinere; vel quando dammum inferri non impedivit, cum potuerit, atque ad hoc ex Justitia tenebatur, prout delinquit ex c. ult. de injuria & danno dato.

89. Altera pars Conclusionis est cit. Lefthus n. 24. Lugonis disp. 8. de just. & iure, sect. 3. & 4. ac aliorum. Ratio est: quia nemo tenet in sua actionibus maiorem diligentiam adhibere, ad hoc, ut non centeatur alterum iniuste laderet, quam communiter homines ejusdem professionis in talibus prastare solent, ne sibi, vel aliis nocent: sed qui admittit culpam civilis levem (idem a fortiori dicendum de culpa levissima) omittit diligentiam, quam communiter talis condicione non adhibent: hi enim communiter non solent esse diligenter, aut diligentissimi s. ergo. Unde fit, quod ejusmodi dammum potius censetur culpare & fortunatum, quam

ipsi voluntarum, faltem in Foro conscientiae.

90. Dicitur notanter, in Foro conscientiae: Nam fecus est dicendum in Foro externo: qui enim ex negligenti mere civili, sive ea sit culpa levis, sive levissima, dammum iniultus, in Foro externo peractio nem ex lege Aquilia de danno dato, ad integrum ejus recompensationem compelli potest; prout habetur cit. cap. ult. de Injuria & danno dato, ibi: Siclus tua darsum est dammum, vel injuria irregata, seu alii irregantibus opem forte subfisi, aut haec impunita tua pœna negligencia evenerit, juri superius satiatisfaci et aparte: nec ignorancia se excusat, siccere debuit, ex falso invenientur verisimiliter posse contingere, vel iudicari. Concordat Jus Civilis l. 2. & seqq. ss. ad Legem Aquil. & alibi.

91. Verum haec Leges, seu nimis rigide, & in Foro anima vix practicabiles, in hoc cum tanto rigore non videtur recepta: ac proinde in Foro conscientiae, antea condemnationem Judicis, ad nihilum obligatus est censetur, qui abfice culpa Theologica, hinc peccato iniustitia, per culpam civilium duntaxat astutiam, hinc causa cuiuspiam dammum subfeci, nullu precedente contractu. Siquidem fini dictarum Legum, nec non & boni communis emolumento abundat iustis, sufficienterque prouidetur, eo quod predicta persona in Foro externo, & post sententiam Judicis etiam in Foro conscientiae, ad dammum refaciendum obligatur.

92. Dices: Si talis non tenetur in conscientia ante sententiam Judicis, ergo neque post ipsam tenetur, quoniam potius ejusmodi sententia est iniulta. Reip. negando consequentiam: nam cum ejusmodi Leges, volentes refaciendi dammum etiam ex culpa levi, ac levissima datum, justissimus de causis, acque iniuita totius boni communis late fuerint; partim, ut quilibet amplius invigilat, ne sua vel suorum culpi dammum aliquod proximis infaturat, siveque pax communis, & publica civium quietis, atque indemnitas bonorum suorum conservetur; partim, ut praecaveatur innumeris fraudibus, & malitis hominum, que in Foro externo sunt difficultioris probationis: sententia Judicis conformiter dictis Legibus lata merito etiam in Foro conscientiae obligat, non obstante, quod ante eam nec dum adiuratis talis obligatio refaciendi dammum ex culpa mere Civili levi, vel levissi-

levissima, & sine omni culpa Theologica illatam.

93. CONCL. IV. Loquendo de obligacione restituendi ex danno in officio dato, nemo tenetur in Foro conscientiae ad reparandum dammum ex culpa duntaxat levi, aut levissima in officio communis, sed duntaxat excupa latia, quae Theologicae pœnas & mortalis. Ita Lefthus l. 2. cap. 7. n. 37 & alii. Ratio est, quod superius: nemo enim tenetur in officio suo esse diligenter, doctior, ac prudenter, quam ejusmodi homines passim esse solent.

94. Infurter proinde, quod Magistratus, Medicus, Advocatus, Architectus, & ejusmodi Officiales, in Foro conscientiae immunes sint a culpa quoque obligatione restituendi, si eam habeant, adhibeantque doctrinam, prudenciam, ac diligenter, quae passim alii ejusmodi officii communis est. Unde si contingat, Advocatum cadere a causa, eo quod non præliterit, quod doctissimus & diligentissimus præficiat, facit tamen bona fide, quod solent diligenter & doctri in similibus præstare, non tenetur ad aliquam Restitutionem. Idem dicendum de Medico, Architecto, Magistratu, & alius ejusmodi.

95. Exceptamen, nisi quisad extraordi nianum diligentiam teneat obligatio, profitinge se diligenter ac peritiori aliis & hac ratione cum, qui tales quererat, ad se per traxisset. Tunc enim tenetur ex culpa levi, & levissima, fecundum quantitatem culpis: quia ex ipso summa diligentia, sicutem impli citate, deducit fuit in pacem.

96. Tandem que sit obligatio restituendi ex Contraria, v. g. Commodati, Depositi & c. superius (i) in proprio loco dictum est.

QUÆSTIO VI.

De causis excusantibus a Restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

S U M M A R I U M.

97. Causa excusans a Restitutione, &c. via.

98. I. Impotensia, seu inopia debitoris.

99. Per banc supradictum, non autem extinguitur obligatio restituendi.

100. Limitatur in causa extremis necessitatibus.

101. Nisi quis alienum ante eam accipiteret.

102. Res ablati post eam abducere extin-

ret.

Reiffenstuel Theol. Moral.

103. Gravis necessitas dar facultatem differentiæ a restituitionem.

104. Regula duæ circa hoc.

105. Quid, si creditor sit in parinecessitate?

(k) Vide dicta superius. 10. & seqq.

106. Quid, si quis statim suam acquiravit

injuria v. g. per rapinas, usuras &c.

107. II. Periculum infamia, vita vel membra rum.

108. Quid, si possit fieri Restitutio per aliund

Cautela circa hos seruanda,

& quid juris, si alter defraudes?

110. III. Condicio creditoris.

111. Qua conditio ad eam requirantur?

112. Sufficiat quandoque remissio ratiocinabiliter presumpta.

113. Regula circa hoc.

114. Aliquid notabile.

115. IV. Si res restituenda, sit creditoris noctura.

116. V. Prescriptio.

(l) Ut dictum Tr. 7. Dist. 6. n. 5. & seqq.

117. VI. Compensatio.

118. Conditiones ad occultam compensationem, ut sit licita, requisita.

119. VII. Cessio bonorum, & quid juris tribuit?

120. Aliæ causa excusantis a Restituitione generatim.

121. VIII. Ignorancia, quod res sit aliena.

122. Et haec alia fadit, alia pertinet.

123. IX. Dubium, & quando?

124. Taceatur alia.

7. Causas excusantes a Restituitione plures adducunt Doctores, adeo ut

Lefthus l. 2. de juri & iure, cap. 16. n. 1. post

Io. Medinan enumeret duodecim, Gregorius a Valentia quindecim, & Reginaldus l. 1. c. 15. n. 250. hexadecim adducat. Eorum praincipaliores sunt, que sequuntur.

98. Prima causa excusans a Restituitione, est Impotensia, seu inopia debitoris.

Hec ab omnibus Doctribus admittitur,

& ratio clara est: quia ad impossibile nemo tenetur.

Unde D. Augustinus, relatus

can. Si res aliena, 14. q. 1. notanter ait:

Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum: sed, ut dixi, cum restituatur potest.

Plerumque enim qui auctoritate amitti, sive

alios patiente malos, sive ipsi male vivendo;

nec alius habet, unde restitutus.

Enic certe non possumus dicere: Redde, quod absulisti.

Hec S. Augustinus.

99. Circa quod notandum I. cum com-

muni, per dictam Impotentiam, seu inopiam debitoris, suspendi quidem obligacionem restituendi, non autem penitus extinguiri. Unde excusat non omnino, sed duntaxat ad tempus, quādū videlicet durat illa impotētia; nam quando quis est impotens, pro tunc quidem non tenetur, cum restituere non possit: tenebitur tamen postea, si ad pinguiorū fortunam pervenerit, prout habetur cap. Odeardus, de Solus.

100. Excipitur tamen is, qui in extrema necessitate quidpiam accepit, arque consumpsit: ut puta panem, vel aliud quidpiam ad vīcum, vitamque conservandam necessarium: talis enim, iuxta satī communem Doctorum, non tenetur restituere, etiam si postmodum perveriat ad pinguiorū fortunam. Ratio est: quia in extrema necessitate sunt omnia communia; ergo accipiens, & consumens alienum in actuali extrema necessitate constitutus, re ipsa alienum non consumpsit, sed id, quod sibi cum altero tunc erat commune: & consequenter ea necessitate transfacta, ad nihil tenetur alterius justitia.

101. Dicitur notanter, accipiens, & consumens alienum in actuali extrema necessitate: Nam si quis alienum accepit illam extremam necessitatem, non liberatur ab obligatione deinceps, postquam devenerit ad pinguiorū fortunam, reddendi sequale: quia ita obligatio ortum habuit ab illa iustitia acceptioe, que per supervenientem extreamam necessitatem non est extinta, sed sopita, Scotus 4. diff. 15, g. 2. ad 5.

102. Deinde, si res ablaa non fuerit consumpta in ipsa necessitate, sed post eam adhuc extet, tenetur quis eam reddere. Unde accipiens equum alterius, ut manus inimicorum evadat, vitamque salver, celsante hoc periculo tenetur equum restituere: nam ad illam necessitatem sublevandam non fuit necessarius ipse metus equi, sed solum usus eius, & consequenter cum res adiuvet in specie, oportet eam reddere: quia extrema necessitas non tribuit ius ad similius, nisi quantum opus est ad eam superandam. Lefsius 1. c. 16. n. 3. & communis.

103. Notandum II. conformiter Scotus est: qu. 2. q. de quinto scilicet &c. paucis hanc materiam subtiliter pertractanti, quem alii communiter sequuntur, quod necessitas non solum extrema, quando, si debitor

restituat, fame v.g. periturus est, sed etiam gravis, quando, si restituat, vitam difficulter sustinebit, vel statim sui iuste, & non per rapinam, vel usuras, neque per alia media illicta acquisito excedet, facultatem prebeat saltem differendi Restitutionem, aut paulatim & per partes restituendi. Ratio est: quia quilibet rationabiliter (subdit Scotus) debet magis velle, quod vivetur magnū incommodum proximi restituendis, quam modicū in commodum suū, vel nullum in illa modica dilatatio restituendis. Hac ille.

104. Notandum III. Quod ad propulsum nostrum, & conformiter Doctori Subtili l. c. dux passim a Doctoribus ponantur regule generales, quas referit Layman lib. 3. tract. 2. cap. 12. n. 1. Prima est: Nemo tenetur restituere eam, suo notabilitate majora detinente, quam sit creditori communum. Secunda: Quorisunque dominus, seu creditor rationabiliter contextus esse debet, ut restitutio differatur, posse differi, quoniam ille invitus sit.

105. Ceterum praedicta doctrina, afferens, necessitatem gravem in sensu explicato excusat a Restitutione, quasdam patitur limitationes. Et primo quidem ea intelligenda est, nisi creditor sit in pari necessitate: quia tunc tenebitur quis ei restituere, iuxta communiorum sententiam. Ratio est: quia in pari necessitate, & causa, potior est conditio creditoris, quam debitoris: multoque magis melius debet esse conditio innocentis, quam nocentis, si debita ex delicto sunt contracta. Excipiunt quidem nonnulli extrema necessitatibus, in qua (inquit) melior est conditio possidentis, cum omnia tunc finis communia. Sed de hoc ipso Doctor noster ibidem, & quidam alii non immovent dubitantes, ob rationes allatas, & fortis urgent, quando & ipse creditor rem adhuc, saltem civilitate posset.

106. Limitatur ulterius data doctrina, dummodo quis statim illum iuste, & non per rapinas, vel usuras, neque per alia media illicta acquisiverit. Quia, si quis rapinis, usuras, aut similibus fraudibus ad aliquem honorabilem statum perveniret, tenebatur etiam cum ejus amissione statim restituere. Ratio est: tum quia tunc dolus aliquid trucidari non debet, c. Sedes, & c. ex cetero, de Rescriptis: Tum quia hoc non est tam statum suum amittere, quam alienum dimittere, & ad suum reverti. Verum tamen hoc ipsum intelligendum est, nisi debitor

ille

nūm 9. & communior aliorum. Nam si res sunt indeterminate debita, v.g. pecunia decem florēnōrum, ea, si casu pereat, pertinet domino suo, qui in proposito est debitor. Quod si vero debatur res quædam in specie, que fuerat iuste acquisita (secus si jure fuisse obtenta, ut puta inventa) tunc intercessit culpa: siueque, qui rem ejusmodi surripuit, tenetur de casu ejus fortuito, eo quod apud dominum non ita pertinet.

107. Secunda causa excusans a Restitutione, est Periculum infamiae, & multo magis vita, vel membrorum: nam oī tale periculum posse differi Restitutionem, donec ejusmodi periculum esset, passim tenet Doctor. Ratio est: quia bona ordinis inferioris, non sunt necessaria restituta cum detrimento bonorum ordinis superioris. Hinc enim communiter docetur utrum fundatum in ratione naturali, quod magis diligenda sit bona anima, quam corporis; deinde magis bona corporis, quam fame; & tandem magis bona fame, quam fortuna, iuxta illud Prog. 22. Melius est nomen bonum, quam divisus multe, cum concordantia.

108. Circa hoc tamē recte observat D. Thomas 2. 2. q. 62. art. 6. ad 2. & sequuntur alii, quod, qui non potest per seipsum restituere abique detrimet famam, vel corporis (v.g. rem clam reponendo in loco debito ac fecero, ut ad dominum perveriat) potest autem sic restituere per aliam personam secretam & fidem, ut puta per suum Confessarium, id faciendum est. Ratio est: quia, si hoc modo poterit fieri Restitutio abique periculo famae (atque etiam vite, & membrorum) ex una parte ceſtan rationes differendi restitutioem; ex altera parte utrum preceptum restitundi, quamprimum concordantia.

109. Circa hoc punctum advertit Hugo diff. 21. de iust. & iure, lib. 4. n. 52. quod, siue sufficit remissio creditoris expresa, sic etiam possit ejusdem remissio, & voluntas rationabiliter praempta, excusare debitorem a Restitutione, vel saltem a statim faciendam. Hinc ibidem num. 53. advertit post Molham, excusari posse a peccato mortali aliquando domesticis, qui aliqua surripunt, invito quidem domino quoad modum surripendi occulere, & sine licentia, non tamen quoad substantiam rei accepte; quia, licet dominus sit invitus circa talam acceptationem, polliquari res confitare est, aliquando rem est invitus quoad restitutioem.

110. Unde regula generalis colligi potest (subdit idem Hugo) ad excusandos plures potentes a Restitutione, quando scilicet putant, quod si per se, vel per alios, manifestaret dominum suum debitum, ipse liberaliter condonaret, & nollet obligari ad Restitutionem: jam enim datur voluntas praempta domini sufficiens, ut restituto non fiat invito domino quoad substantiam rei.

111. Advertit ulterius citatus Author n. 54. communem factis esse sententiam, quae

Z 4 dicit,

dicit, non esse Furtum grave, quando aliquis accipit rem non petitan, quam si petuerit, dominus deficeret. Quod alii extenderunt etiam ad eum casum, quando domino displaceat modus illi accipendi sine licentia, dum tamen non displaceat substantia: pro quo utroque asserto plures ab ipso allegantur Doctores. Verumtamen hi pugnūt notari, allarum doctrinam non habere locum, quando dominus non concederet rem ad ilium nūm: ut si dominus concederet quidem aliquid libenter ad comedendum, tu autem accipias ad vendendum, ad quod dominus etiam rogatus non concederet.

115. Quarta causa excusans a Restitutione, est, *restitutio*, sive *creditori noctis*. Tunc enim ejus Restitutionem esse differendam ex motivo Charitatis, nec flagium fieri debere, donec periculum talis documenti cœlavit, facientur omnes Doctores. Solet hoc vulgari exemplo declarari: Si quis v.g. apud alterum arma, vel gladium suum depositum, & postmodum factum infans eadem repetit, ut aliquem occidat, vel ladar; in talis calo Depositarius non tenetur max gladium restituere, sed oportet ejus Restitutionem diffire.

116. Quinta causa est *Præscriptio*. Hæc enim, postquam bona fide, ac tempore a legibus definito, alibiisque debitis concurrentibus conditionibus iam absoluta est, non solum in Foro externo, sed etiam in Foro conscientia vim habet excusandi debitorem a Restitutione sive adeo, ut licet postmodum cerio confiter, rem suffice alterius, eam amplius restituere non tencatur. (1)

117. Sexta causa excusans a Restitutione, est *Compensatio*: si videlicet quis abfūlūr quidipsum ab eo, qui tantundem sibi tenebatur solvere. Verumtamen sciendum, quod hujusmodi occulta Compensatio in Foro conscientia non sit licita, nisi concurrentibus legebus conditionibus.

118. I. Ut debitum sit certum: id est, ut moraliter confiter, rem offe tuam, aut tibi ex Justitia debet: nam in dubio melior est conditio possidentis, siue non licet mediante occulta Compensatione alterum privare sua possessione. Insuper non licet uti occulta Compensatione, si res illa non est debita ex justitia, sed solum ex gratitudine: nam hæc non inducit stricte & proprie debitum. II. Ut non possit rem illam alia ratione recuperare, vel falsum non abfuge notabilis molestia, aut expensis, vel

amissione favoris aut benevolentie, sive iactura honoris: ut si debitum quidem sit certum, sed ubi deficit probations; tunc enim locus erit occulta Compensatione. III. Ut non fiat Compensatione in re alterius, sed in re ipsius debitoris: nam Compensatione non aliunde, sed ex bonis debitoris fieri debet; alioquin tertius in jure gravaretur. IV. Ut in Compensatione non plus accipiat, quam debetur: aliquo excessu illi loget contra Justitiam, sicut in conscientia restituendo. V. Ut abit periculum scandali, ne videlicet Compensatione aliqui imputent tamquam Furtum item, ut abit periculum iniuriae, ne taliis deprehendunt tamquam per habent, & puniantur; nam Judges solent tales Compensationes punire ut furtæ & præstertim si debitum non possit liquido probari. Bonacina tom. 2. dist. 1. de Restitu. quæs. ult. panti. 2. no. 10. & seqq. Lethius lib. 2. cap. 11. no. 57. & alii.

119. Septima causa a quibundam signatur *causa bonorum*, ac bona rea reliquit creditoribus. Verumtamen recte inter alias notat Navarrus cap. 17. Manual. n. 86. quod, quanvis Cessio bonorum in Foro externo excusat quadam debita ex contrahitibus ortas, non debitor proper ea posse conjici in carcerem arg. l. i. C. *Qui bonus edere* &c. & quod nonnullos alios effectus: nihilominus in Foro conscientia non magis excusat Cessio bonorum, quam necessitas sine Cessione excusat. Unde post Cessionem fuit credente sue artis instrumenta, & aliqua ad vietum judicio boni viri necessaria relinqua, *l. Qui bonus, ff. de Cessione bonorum*, quæ tamen sunt sine Cessione retineri possunt, cum nemo pro faciendo Restitutione tenetur se spoliare necessariis vita, ita ut mendicare cogatur.

120. Praeterea has principiaciones causas, que excusat ab obligatione Restitutions, vel omnino, vel ad tempus, dum confit, certam aliquo adesse obligationem restituendi, datur varia alia, qua in tantum excusat, quantum vel non confit, hic & nunc adesse obligationem restituendi: ut sit, quando ignoratur, vel rationabiliter dubitatur, num res, quam quis possider, sit aliena, nec ne: Vel quia ob variis circumstantiis sit, quod revera obligatio restituendi hæc & nunc non incurritur: ut, si quis accipiat alienum in extrema necessitate, vel si quis inferat damnum hostibus, ex eisdemque prædam agat in bello iusto, &

alii

alia hujusmodi plura, que ex propriis locis erunt definienda. Itaque loquendo solum de prioribus,

121. Octava causa excusans a Restitutione, est *ignorantia probabilitatis, vel invincibilis juris, aut fatus, quod res sit aliena*. Nam talis ignorantia excusat a peccato, ergo etiam a Restitutione. Porro, quantum ad propositionem

122. *Ignorantia probabilitatis, vel invincibilis fatus, est illa, qua quis probabilitatem, vel ex errore invincibiliter existimat, rem esse suam, que revera non est súa: prout fieret, si quis bona fide rem alienam per hereditatem acquisivit. Ignorantia juris est, qua ignoratur, quid sit iuris: quando v.g. jus sit obscurum, & controversum de aliquo contractu, num sit licitus, nec ne; vel quando quis confutit Viros doctos super obligatione restituendi, qui respondent nullam adesse obligationem, cum tamen revera a parte rei subiecta, tunc enim sequentur corrum relponsum ignorantia juris laboraret.*

123. Noncausa excusans a Restitutione,

DISTINCTIO VI.

De Octavo Præcepto Decalogi.

QUESTIO I.

De Detractione, & variis ipsam concernentibus.

SUMMARIUM.

1. Octavo Decalogi Præcepto que prohibetur?

2. Honor, & fama dissimilis; quomodo?

3. Detraction, quid?

4. Detraction quibus modis fieri possit?

5. Eius gravitas.

(a) Conformater dictis Tract. 3. Dist. 2. n. 15.

6. Detraction formalis, & materialis, quid?

7 8 9 10 Casus aliqui, in quibus licitum est manifestare crimen, vel defectus proximi.

(b) Tr. 4. Dist. 6. q. 5.

(c) Ut dictum c. Dist. 6. n. 52.

Ratio horum generalis.

11 Crimen falsum cupiunt imponere, semper est illicitum.

12 Solvitur obsecro.

est *Dubium*, quod possidens post exhibitam sufficientem diligentiam in investigando, num res sit sua vel alterius, adhuc habet: siquidem in dubio melior est conditio possidentis, juxta Reg. 65. Jur. in 6. Proinde talis vi hujus ratione licet potest retinere rem, quaudam dubitat, num res illa sit sua, vel alterius. Et hoc ipsum extendere oportet ad dubium circa injuriam. Damnificationem subhortum: unde Lessius lib. 2. c. 13. n. 38.

affert, communem ferme Doctorum sententiam esse, si quis solum dabitur, an causa danni fuerit, v. g. in alios suo consilio, vel laude efficaciter permovebit ad damnum inferendum, nec ne, tamen non tener ad Restitutionem: cum in dubio melior sit conditio possidentis.

124. Plures aliae causa, veluti excusantes ab obligatione restituendi adducuntur a Doctibus, ut dictum num. 97. sed præmissæ sunt principaliores: exterè vero vel minus ad praxim conducunt, vel rarius occurunt, quas prouinde hinc adducere non esse.

125. Noncausa excusans a Restitutione,

13 Utrum auditus referens obsecro affirmane, & sub dubio, peccet mortaliter?

14 Idcirco est rara fides &c.

15 Tamen periculorum est talia referre, & quale id peccatum?

16 An, qui detractionem audit, peccet mortaliter?

17 Quid, si ei detractione non placet, rambo non reficit?

18 Quid, si commode refidere nequeat?

19 Detractioni quomodo resistatur?

1. Octavum Præceptum Decalogi Expositio c. 20. & Denter. cap. 5. hinc verbi comprehenditur: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimoniam*. Eoque iuxta communem Doctorum sententiam probatur omnis injuria & injuria, que Proximo verbis inferri potest: ut sunt, Detraction, Contumelia, Convictum, Irritio, Suluratio, Mendacium, & hujusmodi, que sub falso Testimonio contra Proximum tamquam sub principaliori comprehenduntur, ut notat D. Thomas 2. 2. q. 122. ar. 6. De quibus prouide breviter in hac Distinctio.